

AZ 1914. ÉVI HADJÁRAT SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ ELLEN.

(Második és befejező közlemény.)

7. Üldözőharcok Valjevo bevételéig.

November 10-én már az egész balkánhaderő előnyomulóban volt. A térnyeség azonban aránylag csekély maradt. Az ellenség háttvédje sok helyütt szívós ellenállást fejtett ki. minekfolytán Potiorek reménye, hogy a szerbek főerejét még Ub és Valjevo között, tehát a Kolubara előtt, döntő ütközetre kényszeríti, egyre valószínűtlenebbé vált. Ez a körülmény viszont a szerbeknek rendkívül kedvezett, mert amellett, hogy a döntést, sőt egyáltalán a nagyobb harcokat is elkerülték, *hadseregüket az ország belsejébe vezethették, ahol embert és anyagot pótolva, újult erővel folytathatták hadműveleteiket.* Ellenben az osztrák-magyar hadsereg, kimerült csapataival és a rossz utak miatt állandóan a pótlás nehézségeivel küzdve, csak *veszűthetett*, ha a saját hátországától eltávolodik.

A balkánhaderő főparanesnokságánál az akkori helyzetről uralkodott felfogást, egyben Potiorek szándékát is, legjobban a november 11-én kiadott „*Intézkedés a támadó hadműveletek folytatására*” tükrözi vissza. Ennek első pontja így szól:

„Mindkét hadsereg megszakítás nélkül folytatja előnyomulását, hogy az ellenségnek Valjevo környékén és a Kolubarán való megállását feltétlenül megakadályozza.“

Az utolsó pont pedig ezeket mondja:

„*A fentemlített terepszakasz elérése és az Obrenovac—Valjevo-i vasútvonal elfoglalása szorosan összefügg a hadsereg anyagi ellátásával, úgyhogy a csapatoknak a kiérdemelt hosszabb pihenőt csak ezeknek a céloknak elérése után adhatom meg.*“

Az üldözés azonban a következő napokban se tudott nagyobb eredményt felmutatni. Az úthálózat hiányossága és rossz állapota érezte hatását. A Krausz-féle kombinált hadtest, párhuzamos útvonal hiányában, mindkét hadosztályával egy oszlopban haladt a Sabác—Ub-i országúton, a Kraljevo felé előnyomuló VIII. hadtest pedig zömével egy gondozatlan koesiútra szorult.

Mindamellet a főparancsnok még bizakodóan ítélte meg a helyzetet, a repülőök jelentései és a foglyok vallomásai alapján. Az előbbieket megfigyelhették, hogy a szerb hadsereg látványosan nagy rendetlenségben vonul vissza. Az összes utak vonatrészekkel, ökrökkel vontatott tüzérséggel és a szerb hadvezetőség rendelkezésére, a Mačvából menekülő lakossággal és annak szekereivel, háziállataival vannak tömve.

Ezt a bizakodó hangulatot fejezi ki a balkánhaderő főparancsnokának egy november 12-én kiadott parancsa is. Miután előzőleg kiemeli, hogy az 5. hadsereg ma Užice és Banjani vonalát érte el és holnap feltétlenül már át akarja a Kolubarát lépni, a parancsot ezzel végzi:

„... Elvárom, hogy a XI. és XVI. hadtest holnap Valjevo-ot elfoglalja!”

Az arevonal azonban aznap még több mint 25 km-nyire volt a Kolubarától, azaz Valjevótól!

November 13-ika, sajnos, nem valósította meg a hozzátűkött reményt! Az 5. hadsereg, az utak leírhatatlan rossz állapota miatt, aznap nem érte el a Kolubarát és a 6. hadsereg csak két napig tartott súlyos harcok árán vehette be Valjevót. Ezzel kapcsolatban a balkánhaderő főparancsnoka megsürgette a szerémségi védőszakasz csapatainak átkelését a Száván, melynek célja Obrenovác megszállása lett volna a szerb arevonal háta mögött. Az 5. hadsereg parancsnoksága azonban kénytelen volt jelenteni, hogy ez a terv most meg nem valósítható, mert csak hadtápalakulatok állanak rendelkezésre, melyeknek alkalmazása a szerbek harcvezetési csapataival szemben kevés eredménnyel kecsegtet.

Meg kell még említenünk egy érdekes, ebben az időben beállott katona-politikai eseményt is, azt t. i., hogy Törökország végre a központi hatalmak niellé állva Oroszországnak hadat üzent, miáltal az eddigi fenyegető orosz beavatkozás a Duna mentén Szerbia érdekében, jelentőségéből veszített.

Eközben a szerb főparancsnokságnak sikerült hadseregeit átcsoportosítania és mint a jelek mutatták, egy ellentámadásra készítartania. A terv körülbelül az lehetett, hogy a két szárny a Tamnava alsó folyására, illetve Valjevóra támaszkodva leköti az ellenségét, míg a közép (4—5 hadosztály Jurišić tábornok parancsnoksága alatt), talán november 14-én, az osztrák-magyar arevonalat a Jadar völgye irányában törí át. A szerb hadsereg akkori állapotában — visszavonulóban levő, nagyon elgyöngült és pótlási nehézségekkel küzdő csapatokkal — ez a terv merész volt, de ha sikerrel jár, úgy az osztrák-magyar arevonal, derékban kettétörve, olyan válságos helyzetbe kerül, hogy csak a Száva és a Drina felé való visszavonulás mentheti meg.

Ez a szándék azonban nagyon jól jellemzi a szerb fővezérség állandó igyekezetét, hogy a kezdeményezést újra magához ragadja és hadműveleteivel, ahol és amikor csak lehet, a védelemből a támadásra térjen át.

A balkánhaderőnek a következő napokban, különösen a szárnyakon elért sikerei, úgylátszik, képtelenségnek tüntethették fel ezt a tervet, mert november 15-én a szerb hadsereg középhada ismét megkezdte a visszavonulást, míg csapataink a következő nap Obrenovánál az alsó Kolubaránál állottak, a déli szárny pedig — mint már mondtuk, — Valjevót vette be.

Ennek a harcászatilag is fontos terepvonalnak elérése azonban csak látszólagos siker volt. A pótlás nehézségei mindinkább fokozódtak. *A csapatok élelmezése és a lőszer pótlása már gyakran megakadt; a tüzéség némely nap még ökörfogattal se tudta a gyalogságot követni. Az utak, a kerés műutat is beleértve, sártengerré váltak és se a munkásosztagok, se a polgári munkások ezrei nem tudták az állandó esőzés és a túl erős forgalom folytán szükséges javításokat, az utak rossz vonalvezetése és gyenge alapépítményei miatt, elvégezni.*

A pótlás könnyebb lebonyolítása érdekében felmerült tehát az a megokolt kívánság, illetve szándék, hogy az *Obrenovac—Valjevo-i keskenyvágányú vasútvonalat* vegyük erre a célra igénybe. Ez a vonal azonban a Kolubara völgyében vezet és eltekintve attól, hogy sok műtárgya van, melyeknek nagy részét az ellenség felrobbantotta, a völgyet keleten kísérő magaslatok mindvégig uralkodnak rajta. A zavartalan forgalom biztosítása megkívánja a kérdéses magaslatok elfoglalását.

A balkánhaderő főparancsnoka tehát, ezt megfontolva, a támadás folytatására határozta el magát, melynek feladataul az említett, a Kolubarán túl fekvő, magaslatok biztos megszállását tűzte ki célul. *Az északi szárny azonkívül támadását folytatja és Belgrádot foglalja el, hogy így a hadseregnek, anyagi ellátása érdekében, új hadműveleti alapot, illetve támaszt biztosítson.*

Potiorek tehát, a rég ígért több napos pihenő helyett, csapataitól új erő kifejtést követelt, bárha azok teljesítőképességük határa felé közeledtek. Ő a kifejtettek alapján úgy találta, hogy tőlük a nagy cél érdekében ezt az erőpróbát megkövetelheti. Elhatározásában támogatták az ellenségről beérkező hírek, melyek abban esúcsosodtak ki, hogy a szerb hadsereg erkölcsileg és anyagilag annyira meggyengült, hogy főparancsnokságuknak állítólag az a szándéka, hogy a további ellenállásról lemondva, harc nélkül az ország belsejébe Arangjelovac, Kragujevac területére vonul vissza. Két-

ségtelen, hogy ezeknek a híreknek volt alapjuk. Az ellenség valóban kevesebb szívósággal harcolt, a foglyok és szökött katonák száma napról-napra nőtt, de amint a rákövetkező napok eseményei bizonyították, az akkorjában annyiszor jóslott szerb összeomlás most se következett be. Az osztrák-magyar csapatok a Kolubara keleti partjára ismét csak súlyos harcok árán jutottak, melyek azonban már inkább az ő összeomlásukat sietteték.

*

A balkánhaderő főparancsnokának ezt a nagy, talán döntő jelentőségű elhatározását mérlegelve, akaratlanul is felvetődik az a kérdés, megokolt volt-e egyáltalán az előnyomulás folytatása, s nem lett volna-e célszerűbb a hadműveletek ideiglenes beszüntetése mellett, a csapatokat egy alapos pihenőhöz juttatni és a támadást csak a haderő teljes ujjaszervezése (retablirozása), a biztos surlódásnélküli pótlás megszervezése és megalapozása után folytatni?!

Az utóbbi terv mellett szólottak:

Az eddigi hadműveletek máris elég nagy katonai és erkölcsi sikerrel jártak. Haderőnk az ellenség országában állott, miután két ellenséges betörést a monarchia területére eredményesen visszavert. Az ellenség elvesztette a Mačvát, Szerbiának nemcsak egyik leggazdagabb vidékét, hanem vele az ország védőrendszerének hadászatiilag olyan fontos északnyugati bástyáját is. A szerb hadsereg erősen megapadt létszámmal, kifáradva és a visszavonulás folytán erkölcsileg is gyengítve, szintén pihenésre szorult.

Ha a balkánhaderő balszárnyával a Szávára, jobb szárnyával Rogaćica környékén a Drinára támaszkodva arevonálával a Kolubara nyugati partján helyezkedik el, úgy ez a vonal, megfelelően kiépítve, előtte a Kolubara völgyével, mely az esős időszak beálltával különösen erős akadály jelleggel bír, oly erős védelmi állást alkot, mely egy többhetes hadműveleti szünetnek mindenképen megfelelően és kedvezne. Amellett ez a központinak mondható védelmi állás lezárja a Szerbia belsejéből idevezető útvonalakat, akár Belgrád felől, akár Arangjelovac, Kragujevacból, akár délről Čacak, Užice vidékéről.

E megállással csapataink időt és alkalmat nyernek nemcsak a pihenésre, hanem a kötelékek rendezésére, kiképzésre, fegyelmezésre, a pótlások besorozására, továbbá a fegyverzet, ruházat, végül a lovak, vonatok rendbemozgatására is. A megszakított előnyomulás elősegítette volna az utak kijavítását is, úgyhogy a pótlás végre valóban a csapatokhoz került volna.

Lehet, hogy Potiorek és környezete akkor, a háború ele-

jén, még nem tudta, hogy milyen fontos a csapatoknak és milyen nagyjelentőségű, hadműveleti szempontból is, csak egy rövid ideig tartó pihenés is, — tető alatt, harcok nélkül. A háború későbbi folyamán tapasztalhattuk, hogy a legsúlyosabb, legnagyobb veszteséggel járó harcokból kivont csapat, ha teljesen az ellenség behatásán kívül zavartalanul pihenhetett és még hozzá jó és elegendő élelmiszerhez jutott, úgy rövid néhány nap múlva ismét hareképes lett.

Végül az évszak és a földrajzi viszonyok is a további előnyomulás ellen szólnak. A Kolubara völgyén átkelve, a balkánhaderő december elején a Maljan, Suvobor és a Rudnik hegyvidék körzetébe kerül, melynek nehézségeit katonai szempontból az illető fejezetben már tárgyaltuk. Itt tehát tartós megállásról és berendezkedésről nem igen lehet szó. Arra pedig, hogy a támadást egészen a Morava völgyéig folytassák — abból az elvből kiindulva, hogy a már visszavonulóban lévő ellenséget nem szabad levegőhöz jutatni, hanem döntő harcra kell kényszeríteni — a balkánhaderő csapatai nem voltak többé alkalmasak. Az északi haretéren beállott események folytán pedig nyilvánvaló volt, hogy Potiorek erősítéskre már nem számíthat, hanem feladatát csak a rendelkezésre álló, erősen megfogyott hadseregével kell végrehajtania.

A többször említett vasútvonal fontossága, mint új szállítási vonal, kétségtelen, azonban nem szabad elfelejtenünk, hogyha a haderő az előnyomulást folytatja, a további pótlás újabb nehézségekkel jár, mivel *Szerbia belseje felé az úthálózat se nem sűrűbb se nem jobb*. Előrelátható volt azonkívül, hogy a Kolubara völgyén való erőszakos átkelés is csak véres áldozatok árán lesz végrehajtható.

Potiorek a két elhatározás közül a nehezebbet, a merészebbet választotta; azt lehet mondani, hogy mindent egy kártyára tett. A későbbi események bizonyítják, hogy elhatározása nem volt szerencsés.

*

November 16-án a balkánhaderő összes hadteste elérték a Kolubarát, de már az első kísérlet, hogy a főparancsnok szándékának megfelelően, a túloldali magaslatokat is egyhúzában megszállják, kudarcot vallott. Ahol nem az ellenség állta útját csapatainknak, ott megtette azt fokozott mértékben az esőzések következtében megáradt folyó, sok mellékágyával és mocsaras, alig járható, partjával és völgyével.

A következő napokban, csak az 5. hadsereg jobb szárnyának sikerült Lazarevac környékén némi tért nyerni, bal szárnya viszont áthajózási anyag hiányában tehetetlenül állott az alsó Kolubaránál. A 6. hadsereg jobb szárnyán előnyomuló csapatokat pedig a hegyekben már havazás érte.

A pótlás ismét megakadt, nem tudott lépést tartani a csapatokkal.

A felderítés minden kétséget kizáróan megállapította, hogy a Kolubarától keletre emelkedő hegyvidéket az ellenség rendszeres megerősített állásokban szállotta meg, Potiorek mindamellett a nagy számú fogolyból azt következtette, hogy a szerb hadsereg ellenállóképessége már megtört és hogy az ellenséges főerő — amint már említettük — Arangjelovac, Rudnik, Čačak vidékére vonul vissza és ott újonnan átesopor-tosulva száll csak ismét hareba.

Kitűnik ez a felfogás a november 19-én kiadott „Irány-elvek a támadó hadműveletek folytatására“ című parancsból is. Ennek első pontja szerint:

„A szerb főerő előreláthatóan Čačak, Gorn. Milanovac, Rudnik, Arangjelovac vonalában fog újabb ellentállást kifejteni.“

Többi pontja főleg utasításokat tartalmaz az 5. hadsereg, a bánáti és szerémségi körletek részére, *Belgrád elfoglalására* és kiemeli e hely fontosságát az általános helyzet szempont-jából is.

*

Csapataink azonban a következő napokban sem tudnak, minden erőlködésük ellenére se, nagyobb előnyhöz jutni, ellenben a pótlás ismét rosszabbodott.¹ A balkánhaderő főparancsnoksága szükségesnek találta ennelfogva, hogy a pótlási és szállítási vonalakat újból szabályozza. Az 5. hadsereget teljesen a Szerémségre, Skela és Zabrežen át, utalták. Így kívánták a 6. hadsereg helyzetén könnyíteni, melynek a Mitrovica, Šabac, Valjevo-i vonalat jelölték ki.

Ezzel kapcsolatban egy újabb parancs ismét sürgeti a csapatokat, hogy már végezzenek végre az ellenség „erősebb utóvédeivel a Kolubara túlsó partján“, mert csak akkor lesz az Obrenovac-i vasútvonal üzembe helyezhető és ezáltal a pótlás megkönnyítve.

November 22-én a balkánhaderő főparancsnoksága, mely időközben Tuzláról a Drina-menti Koviljačara helyezte át főhadiszállását, végre felismeri a helyzetet, hogy a szerbek valóban erős ellenállásra készülnek a Kolubara és a Ljig mentén. Az 5. hadsereg azt is jelenti, hogy az ellenség magatartásából annak támadó szándékára következtet.

Válságos órákat élt át a balkánhaderő főparancsnoksága. Potiorek, a fővezér, újból nehéz, sőt valószínűleg sorsdöntő elhatározás előtt állott. Ha saját helyzetét és az ellenségét is

¹ Hozzájárult ehhez az állandó esős időjárás, melynek folytán a Kolubara megáradt, a völgye pedig alig járható mocsárrá vált.

lelkiismeretesen és elfogulatlanul bírálja el, a következő képet kellett volna kapnia. Az osztrák-magyar csapatok megesap-pant állományukkal, testileg és lelkileg teljesen ki vannak merülve; pótlásra vagy erősítésre semmi remény; az élelmezés rossz és ki nem elégítő; a ruházat, de különösen a láb-beli — tél elején állunk! — hiányos, úgyszintén a felszerelés; érezhető lőszerhiány, különösen a tüzér-égnél; nincs nehéz táborig tüzér-ég, mely hivatva volna a gyalogság támadását az erős szerb állások ellen megkönnyíteni; a pótlási viszonyok — hiába minden erőlködés — nem hogy javulnának, hanem napról-napra rosszabbodnak!

Az ellenségnél szintén mutatkoztak a kimerültség, sőt egyes esetekben a fegyvelmezetlenség jelci is; sok körülmény-ből az anyagi pótlás hiányosságára is lehetett következtetni. Ezzel szemben azonban a szerb katona harcdeztettebb és tapasztaltabb volt és a nélkülözésekhez is jobban hozzá volt szokva. Az ellenséges hadsereg hazája szabadságáért, mindig már előre kitűnően előkészített állásokban, és ami a fő, segélyforrásainak közelében harcolt.

Faló — és azt Potiorek mindenesetre helyesen ismerte fel és saját céljaira akarta kihasználni —, *hogy a szerb hadsereg novem¹er második felében legválságosabb napjait élte át, s hogy talán egész Szerbia sorsa csak egy hajszálon függött.* Egyet azonban valószínűleg nem fontolt meg kellőleg, hogy t. i. az entente nem hagyja egykönnyen megemmisíteni azt a szövetségesét, ki már hónapok óta eredményesen köti le a központi hatalmak egy számottevő részét, különösen most, mikor az északi harctéren „az orosz gőzhenger“ megfeneklett.

Az entente tehát a veszélyt felismerve és mivel katonailag Szerbiának közvetlenül segíteni nem tudott, diplomáciai, politikai és anyagi felkészültséggel sietett az udvar, a kormány és a sajtó támogatására. Úgyes propagandája, a sürgősen megindított pénz-, élelmiszer-, lőszer-, fegyverzet-, felszerelés küldemények, a különféle vöröskereszt missziókkal stb. egyetemben, rövidesen újra életre keltették a közvélemény csüggedt hangulatát. Ez a reményteljes bizakodó hangulat természetesen a hadseregre is átragadt. De az sem maradhatott hatás nélkül, hogy az agg és beteg Petár király szinte személyesen hozta ki az utolsó tartalékokat a harctérre és hogy a még mindig népszerű Gyorgye herceg elismert bátorsággal, sőt vakmerőséggel harcolt mint ezredparancsnok az első vonalban. Ebben a légkörben született a szerb főparancsnokságnak az az elismerésre méltó erélyes és nagy elhatározása, hogy inkább a fővárost engedi át az ellenségnek és minden rendelkezésre álló erőt az ország belsejében, a nagy ellentámadásra egyesít.

Térjünk vissza fejtegetésünk kiinduló pontjához, saját

helyzetünk és az ellenséges helyzet mérlegeléséhez a további elhatározások szempontjából:

Potiorek nem a Kolubara mentén való megállás, hanem a támadás és az erélyes előnyomulás folytatása mellett döntött! Ő bízott abban, hogy elgyengült hadseregével is döntően megverheti az ellenséget, melynek ő már nem nagy ellenállóképességet tulajdonított. Más hadvezér, ki a csapat testi és lelki állapotát jobban ismeri és az ellenséget nem becsüli le, valószínűleg más elhatározáshoz jutott volna.

November 23-án a balkánhaderők főparancsnokságának kiadott intézkedése végre leszögezi — amit a csapatok már megállapítottak —, hogy „az ellenséges főerő a Kolubara és a Ljig mögött áll”; továbbá kifejezi azt a szándékát, hogy saját jobb szárnya a Maljan és Suvobor magaslatokon át megtámadja az ellenség déli szárnyát és lehetőleg az egész arcvonalat felsodorja.

Ezek az újabb harcok — „A Kolubara melletti csata” csapataink erejét és ellenállóképességét teljesen megőrölték, úgy-hogy a szerbek később részben friss, de javarészt kipihent csapatokkal megindított ellentámadását megállítani és elhárítani már képtelenek voltak.

8. A Kolubara-menti csata.

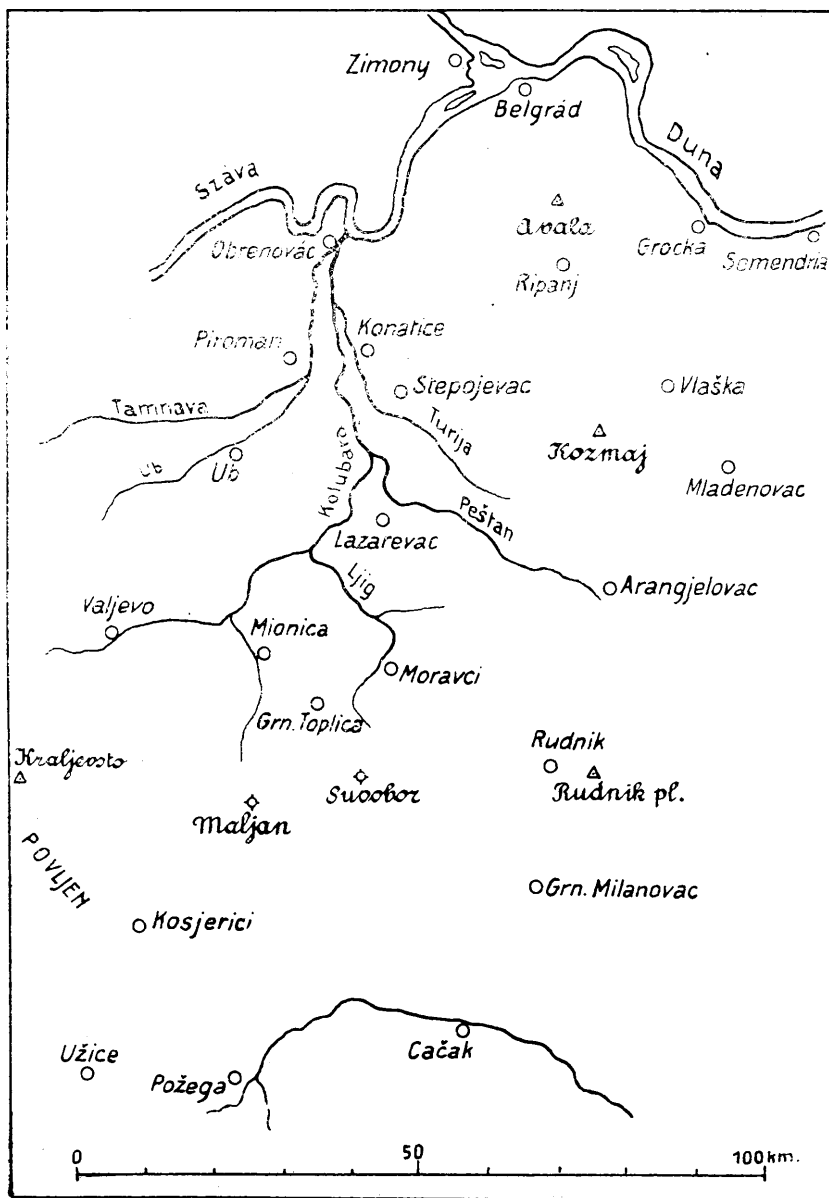
Már november 23-án megindult a harc az egész vonalon. Az első napokban a közép, Lazarevac környékén — hála a 7. hadosztálybeli magyar csapatok hősies támadásának, mely a Veliki Crnjeli nevű magaslat elfoglalását eredményezte és hozzájárult ahhoz, hogy a szomszédos VIII. hadtest Lazarovacnál kitarthatott — a balszárny pedig Obrenovacnál némi előnyt ért el. A sokszor említett vasútvonal azonban még mindig a szerb tüzér-ég tűzkörében volt. A jobb szárny leírhatatlan fáradságos és nélkülözéssel teljes harcok árán csak lassan tud tért nyerni, métermagasságú hóban, hegyek között! Mindamellet a 40. honv. hadosztály november 26-án egy nagyobb támadás keretében a döntő állásokat — Morarci-tól keletre — hősies, lendületes rohammal foglalja el, miközben 1500 foglyot ejt és 11 géppuskát zsákmányol; az akkori időkben hatalmas számok!

Amilyen mértékben kezd az osztrák-magyar csapatok ereje és lendülete lankadni,² ugyanolyan mértékben emelkedik

² November 26-án jelenti a XIII. hadtest parancsnoka: „Csapataim már az emberi teljesítőképesség határán állanak!” November 27-én pedig a XV. hadtest parancsnoka: hogy „A csapatok érték teljesítőképességük határát!”

1. sz. vázlat.

A Kolubara menti, Arangjelovac-Grn. Milanovac-i csata színtere.

az ellenség erkölcsi és anyagi ereje, ami a mind gyakrabban ismétlődő ellentámadásokban nyilvánul meg.

Ezidőben az ellenséges haderő elosztása nagyjában a következő volt:

Stepanović tábornok hadserege: Šumadia I., Morava I., Timok I. és II. hadosztály a Szávától a Kolubara mentén.

Mišić tábornok hadserege: Drina II., Timok II. részei és a kombinált hadosztály, — a Gorn. Milanovac felé vezető útig; Lazarevacig; innen délre

Jurišić tábornok hadserege: Drina I. és II., Morava II. hadosztály, az előbbi hadseregtől délnyugatra.

Az utóbbi napokban a külföldi újágok (talán célzatosan?!) ismét a szerb hadsereg ellenállóképességének csökkenéséről írtak, pedig az ellenség mindenütt megállta helyét, legfeljebb támadásai lettek ritkábbak. *A helyzet azonban már november 29-én a mi javunkra érlelődött.* A 6. hadsereg előtt az ellenség egymásután hagyta el eddig szívíósan védett állásait és a következő nap, november 30-án, még mielőtt az 5. hadsereg általános támadása megindult volna, az ellenség ott is, s az egész arcvonal mentén, visszavonult.

A borzasztó nagy veszteségek³ és fáradalmak után elért szép győzelem azonban ismét nem járt döntő sikerrel, az ellenség főereje még mindig veretlen maradt. A szerb hadsereg éppen úgy, mint a 2. Drina-menti csata után, zavartalanul vonult vissza erőforrásaihoz, az ország szíve felé.

Annak ellenére, hogy már legfőbb ideje lett volna az özszes csapatoknak pihenőt adni, a balkánhaderő főparancsnoka csak a 6. hadtestnek szándékozott egy kisebb, 2—3 napos pihenőt engedélyezni, míg az 5. hadseregtől szakadatlan előnyomulást követelt, hogy Belgrád elfoglalása meg ne késék. A csapatok száználmas állapotának, a pótlás és egyáltalában az anyagi helyzet válságos voltának, fel nem ismerése, részben azzal magyarázható, hogy úgy a főparancsnok, mint a 6. hadsereg parancsnoksága (a hadtáparancsnoksággal együtt) messze volt az arcvonal mögött. Mivel a rossz utak a parancsnok vagy közegeinek gépkocsin való előrejutását is megnehezítették, csak a telefonon való érintkezés maradt a felső vezetés egyetlen módja. *Az alsóbb vezetőkkel való személyes érintkezésnek és a saját szemmel szerzett tapasztalásnak hiánya volt nagyrészen az oka annak, hogy a főparancsnok a csapatoknál uralkodó állapotokról teljesen hamis, a valóságot alig megközelítő képet alkotott magának!*

³ Csak a XV. hadtest halottakban és sebesültekben az utolsó néhány nap alatt 3000 főt veszített, azonkívül 5000 beteget adott le. Nagy volt a tisztii veszteség is, mely már érezte is hatását az alsó vezetésre.

Az alparancsnokok aggódó figyelemmel kísérték a helyzet rosszabbodását és a legtöbben már előre sejtették, hogy az összeomlás elkerülhetetlen, de ha meg is szólalt egy-egy intő hang, nem talált visszhangra. Potiorek és környezete szinte vakon rohant a veszedelembé.

9. Belgrád elfoglalása.

A december 1-én kialakult helyzet alapján a balkáni haderő főparancsnoka tisztán látta, hogy a szerbek Belgrádot kiűritették és főerejüket az ország belsejében tartják készen. Ebben a felfogásban osztozott az 5. hadsereg parancsnoksága is a repülőik beérkezett jelentései alapján és azt következtette, hogy a fővárost harc nélkül fogjuk bevenni. Ugyanaznap a szerémségi védőkörlet parancsnoka a helyszínén hasonló megfigyeléseket tett és Belgrád azonnali megszállását rendelte el.

A december 1-ről 2-ra virradó éjszaka Tamássy altábornagy magyar népfölkelői; hajnalban pedig az 5. hadsereg élosztagai, harc nélkül megszállták a szerbek fővárosát. A főparancsnokság erre úgy intézkedett, hogy az ünnepélyes bevonulással ne sokat törődjenek, hanem az 5. hadsereg folytassa előrenyomulását, most arccal dél felé, balszárnyával Rajljan át és szállja meg azonkívül Semendriát is.

Míg így az 5. hadsereg északon olesó babért arathatott, addig délen a 6. hadsereg az engedélyezett kis pihenőt se élvezhette, mivel a főparancsnok által elrendelt, „kisebb arconaljavítás“-nak jelzett vállalkozás, ismét nehéz harcokat eredményezett. Appel gyalogsági tábornok, a XV. hadtest parancsnoka jelenti is, december 2-án, hogy a pihenőből semmi se lett, mert a csapatok pihenés helyett harcoltak, még pedig kevés lövészerrel, és hogy a pótlás ismét elmaradt. Potiorek erre a támadó hadműveletek folytatását két napra elhalasztotta.

Időközben, mivel arra számítottak, hogy a valjevoi vasútvonal december 2-án már üzemképes lesz, új hadtápvonalakat utaltak ki, még pedig:

Az 5. hadseregnek: Ujvidék—Indija, Belgrád—Mladeno-
vac-i vasútvonal.

A 6. hadseregnek: Vinkovci, Indija, Batajnica-i vasútvonal, azután ló- (később motoros-) vasút Zabrež-ig, innen a valjevoi vasút, majd a szárnyvonal Arangjelovacig. Intézkedés történt azonkívül a Dunán és Száván való szállításra is, állandó hidak építése Belgrádnál stb. — A meghódított szerb területek kormányzójává Sarkotić altábornagyot nevezték ki.

Hogy a balkáni haderő főparancsnoka ezidőben miként

ítélte meg a helyzetet és hogy a hadműveletek folytatását hogyan gondolta, az a december 2-án kiadott nagy intézkedéséből tűnik ki, mely kivonatban a következőket tartalmazta:

„Szándékom az, hogy az ellenséget, melyet Cačak, Rudnik, Arangjelovac, Kozmaj (624 Δ) és Vlaska vonalában sejttek, arevonalban Rudnik környékén lekötöm és a főtámadást mindkét szárnya ellen hajtom végre.“

„Az 5. hadsereg e célból főerejét Vencani, Rajja környékén akként tartsa készen, hogy december 5-én este a támadást azonnal megkezdhesse; jobbszárny irány: Topola.“

A 6. hadseregnek XIII. hadteste ugyanakkor Radvanj környékét érje el és az 5. hadsereggel egyetértve támadjon; a XV. hadtest az elért vonalban készen áll, de döntő támadásba nem kezd; főfeladata az, hogy az ellenséget lekösse;

végül a XVI. hadtest akként álljon készen, hogy a döntő támadást Gorn. Milanovacon át Kragujevac felé végrehajthassa.

„A két utóbbi hadtest támadásának időpontját a főparancsnokság fogja elrendelni.“

Intézkedés történt továbbá egy új, (60. sz.) gy.-hadosztály felállítására, továbbá a Belgrád-i hídfő kiépítésére is.

Ezek az intézkedések azonban már csak részben voltak végrehajthatók. *Az ellenség megelőzte Potioreket és a kezdeményezést magához ragadva, december 3-án megkezdte nagyszabású és döntő támadását.*

10. A Gorn. Milanovac—Arangjelovac-i csata.

A hadászati helyzet december 3-án magábanvéve nem kedvezett az ellenségnek, mert mindkét szárnyát, de különösen az északit, az átkarolás veszélye fenyegette. Másrészt azonban *a szerb hadsereg főparancsnoka igen jól lehetett tájékozva balkáni haderőnk helyzetéről és állapotáról.* Tudhatta, hogy az osztrák-magyar csapatok állománya mennyire megfogyott és hogy 100 km-nyire saját országuktól milyen pótlási nehézségekkel küzdenek, hogy fogytán van különösen a lőszerük. A haderő amúgy is gyér és vékony arevonala túl nagy kiterjedésű, mely a szárnyak meghosszabbítása folytán e napon kb. 120 km-t tett ki, szinte csalogatta az ellenséget, hogy kihasználva az ellenfél gyengéjét, egy erőteljes áttöréssel a sikert talán az utolsó pillanatban magához ragadja.⁴

⁴ A szerbek katonai szakirodalmából kitűnik, hogy már előbb is foglalkoztak azzal a tervvel, hogy a legelső kínálkozó alkalommal támadásba fognak. Ennek legfőbb szószólója Mišić tábornok, az I. hadsereg parancsnoka (előbb Putnik vajda helyettese) volt. Az ő tervén alapult az is, hogy a szerb hadsereget az ország belsőjébe vezették vissza, ott átesoportosították, felszerelését kiegészítették, azután pedig támadtak vele.

Az ellenséges fővezér elhatározását nagyon elősegítette az a körülmény, hogy hadseregét itt az ország belsejében, a háború által eddig alig hogy érintett vidéken gyorsan tudta felszerelni s az emberben és anyagban mutatkozó hiányt pótolni. Ki kell emelni, hogy a szerbek most minden fegyverfogható embert és alakulatot (csendőrséget, pénzügyőrséget, újszerbiai helyőrséget, az összes határőrcsapatokat még a bolgár határ-⁵ is stb.) az arcvonalba osztottak be, miáltal a szerb századok állománya 250 főre emelkedett. (Nálunk ugyanakkor 60—80 ember volt századonként!) *A szám^heli fölény ismét erősen a szerbek javára tolódott el; hadseregük létszáma a támadás megindulásakor kb. 200.000 ember volt, Potiorek legfeljebb 120.000 emberével szemben!*

Szerencsés véletlen volt a szerbek részére, hogy a szorongva várt francia lövészer, amely nélkül a támadást meg se kezdhették volna, éppen december 1-én érkezett Kragujevacra.

December 3-án az ellenségnek egy kb. 6. hadosztályból álló támadó csoportja Rudnik felé az osztrák-magyar 6. hadsereget, míg az 5. hadsereget több mint 2 hadosztály Lazarevac irányában támadta meg; a legdélibb szárnyon küzdő 18. hadosztály ellen pedig 2 ellenséges hadosztály lépett fel.

A XVI. hadtest már aznap este néhány kilométert hátrálni volt kénytelen. *Potiorek a veszélyt azonnal felismerte és elrendelte, hogy a december 2-án kiadott intézkedés olyan képen módosuljon, hogy az 5. hadsereg, úgyszintén a XIII. hadtest, igyekezzék a kijelölt vonalakat már december 4-én elérni.*

December 4-én a szerbek folytatják támadásukat. A 6. hadsereg csak igen nagy áldozatok árán, egyre jobban fogyó lövészerrel tudta hosszúra nyúlt, hézagos állásait megtartani. *De balkáni haderőnk főparancsnoka mégis reménykedett, hogy a csatát megnyerheti.*

Eközben az 5. hadsereg parancsnoksága, összes csapatának és a tengerészek egy-egy küldöttsége élén, december 3-án ünneppélyesen bevonult Belgrádba. December 4-e pihenő napnak volt szánva, de már este megérkeztek a főparancsnokság fent idézett sürgető és módosító intézkedései. December 4-én tehát az 5. hadsereg folytatta ismét az előnyomulást, de Belgrádtól délre, az eddigi ellenkező hírek ellenére, már ellenségre akadt.

Ugyanaznap, azaz december 4-én indult meg végre a forgalom a valjevoi vasúton, melyen az 5. hadseregparancsnok-

⁵ Alaptalan az az annak idején igen elterjedt hír, hogy a szerbek ehhez a támadáshoz 1—2 hadosztályt hoztak a bolgár határról, Bulgária kétszínű magatartása által bátorítva. — Ott nagyobb erők már egyáltalán nem állottak.

ság mindjárt 4 zászlóalj magyar népfelkelőt indított a 6. hadsereg erősítésére.

December 5-én az 5. hadsereg a kapott intézkedés értelmében dél felé igyekezett, de nem igen tudott tért nyerni az egyre erősödő új szerb arcvonallal szemben, úgyhogy a 6. hadseregen nem tudott könnyíteni és így az utóbbi ismét hátrább volt kénytelen vonulni. *Potiorek bizalma azonban még mindig nem ingott meg.*

A tescheni hadsereg-főparancsnokságnak küldött helyzetjelentésében a következő kitétel fordul elő:

„... Ha csak egy friss hadosztály állana most rendelkezésemre, a szerb hadjárat sorsa el volna döntve.“

December 6-án a 6. hadsereg jobb szárnyával már a Kolubara mögé volt kénytelen visszavonulni.

A helyzet súlypontja most az 5. hadsereg keleti szárnyán a Krausz-féle hadtesten volt, mely Vlaszka és Rajla között nyomult előre a szerbek északi szárnya ellen. Ha átkaroló támadását idejekorán tudja megvalósítani, a mérleg talán még az osztrák-magyar hadsereg javára dőlhet el.

December 7-én a szerbek támadása a közép- és a déli szárny ellen kevésbé heves volt, ennek ellenében repülőink élénk vasúti forgalmat állapítottak meg Arangjelovactól észak felé. Jelül annak, hogy a szerb főparancsnokság most már jobb szárnyát erősíti meg; 5. hadseregünk ennél fogva ott már nem tudott többé tért nyerni.

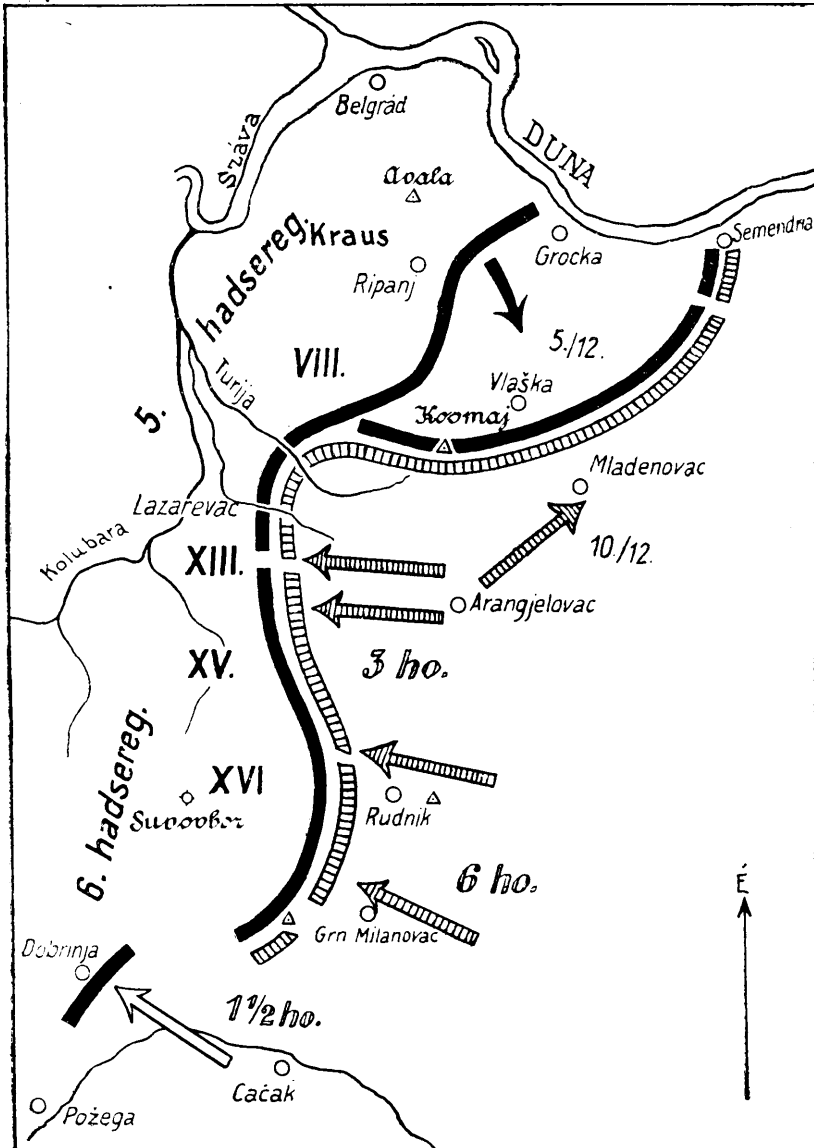
Ezen a napon, a déli órákban, a hadseregek és az összes hadtestek vezérkari főnökei jelentik, — valószínűleg Bölts tábornoknak, a balkáni haderő vezérkari főnökének felhívására, hogy *a csapatok állománya, lövészerkezlete, testi és lelki állapota olyan, hogy további komoly ellenállásra már képtelenek. Csak az mentheti meg őket a katasztrófától, ha a Kolubara mögé (a XVI. hadtest csapatai pedig lehetőleg Sábácig) vonulnak vissza.*

Bölts tábornok ezek alapján arra a meggyőződésre jut, hogy ha az 5. hadsereg szélső keleti szárnya a mai nap folyamán nem tud sikereket elérni: „... *el kell döntenünk, hogy a hadműveleteket folytassuk-e vagy sem!*“ — Potiorek ellenben, bár elismeri, hogy az ellenség most előnyben van, még mindig avval a lehetőséggel számol, hogy sikerülni fog az ellenséget a Kolubara vonalában megállítani, mert: — — *„nem hiheti, hogy az ellenség máról-holnapra nagyobb szabású támadásra képes legyen.“* Balkáni haderőnk főparancsnokának ez a megjegyzése ismét csak azt bizonyítja, hogy ő az ellenséget következetesen lebecsülte.

Ezen a napon, december 7-én, a délutáni órákban tehát még olyan értelemben intézkedik, hogy az 5. hadsereg foly-

Arangjelovac, Grn. Milanovac-i csata. 2.sz.vázlat.

Helyzet a döntő szerb ellentámadás kezdetekor december 3-án.

tassa előnyomulását, a XIII. hadtest pedig, mely a két hadsereg között az összeköttetést még fenntartotta, tartson ki a Kolubara keleti partján.

December 8-án azonban a szerbek túlerővel rohanják meg a XV. hadtestet, mely e támadásnak már szintén nem tud ellenállni és éjjel, a XIII. hadtesttel együtt, a Kolubara innenső partjára vonul vissza. *Ennek hatása alatt végre a főparancsnok is annak tudatára ébred, hogy tervezett támadásunk már végre nem hajtható, annál kevésbbé, mivel a 6. hadsereg mindkét hadestparancsnoka jelenti, hogy csapatainknak legalább két heti pihenésre van szüksége. De tudatára jön annak is, hogy az ellenség, ha végzett a 6. hadsereggel, teljes erejével az 5. hadseregre fogja magát vetni és ennek felismerésével váratlanul összedőlt Potiorek egész nagy hadműveleti terve!*

Azonban el kell ismernünk, hogy Potiorek bámulatos gyorsasággal és ügyességgel illeszkedett a megváltozott helyzetbe. Eddigi tervét elejtve, szokott erélyével törekedett arra, hogy a változott viszonyokhoz szabott új szándékát és akaratát megvalósítsa. *Még aznap elrendelte, hogy a XV. és XIII. hadtest teljes egészében vonuljon a Kolubara nyugati partjára, az 5. hadsereg pedig szüntesse be tovább*^*i előnyomulását.*

Hetekig tartó, ha nem is mindig győzedelmes, de mégis eredményes előnyomulás után, ez volt az első visszavonulási parancs!

Az 5. hadsereg azonban éppen december 8-án, még a déli órákban is, egész arcvonalával előnyomulásban volt. *Aznap foglalta el kiváló hősiei rohammal a kecskeméti 38. gyalogezred a meredek, 624 m. magas Kozmaj hegyet.* A főparancsnok hozzájárulásával még néhány fontos pontot foglaltak el, azután az előnyomulást beszüntették, a kapott figyelmeztetés értelmében, mely szerint a 6. hadsereg támogatására 14 napon belül nem számíthat, ellenben rendezkedjék be tartós védelemre, mert fölényben lévő ellenséges erők támadásától kell tartania.

December 9-én reggel a szerbek ismét a 6. hadseregre vetik magukat. A támadás egész súlya a már Valjevótól északra álló XVI. hadtestet éri, úgyhogy annak parancsnoka, Wurm tábornagy, már a délelőtt folyamán a visszavonulást rendeli el, aminek következménye az egész 6. hadsereg visszavonulása volt. Ezt a visszavonulást hősi elszántsággal és áldozatkészséggel nagyrészt a *debrecei 3. népfölkelő gyalogezred* fedezte, — melyet az előző napon hoztak a valjevói vasúttal az 5. hadsereg kötelékéből.

Potiorek a délig beállott helyzetből végleg belátta, hogy

az egész 6. hadsereg sürgős pihenőre szorul és arra a helyes, mellékkörülményekkel nem förödő elhatározásra jut, hogy a 6. hadsereget nem lépésről-lépésre harcolva, hanem egyhuzamban olyan távolságra viszi vissza az ellenségtől, hogy valóban alkalma legyen alapos pihenésre.

A december 9-én délután kiadott intézkedés úgy szól, hogy a 6. hadsereg a Tamnava folyócska mögötti magaslatokra vonuljon, vonatját pedig Šabácon át a Száva északi partjára küldje. A XIII. hadtestet az 5. hadsereg rendelkezésére bocsátotta, az utóbbinak egyszersmind meghagyta, hogy *Belgrádtól délre egy hídfőszerű állásban minden módon tartson ki*. Snjarić altábornagynak pedig parancs ment, hogy a Boszniában rendelkezésre álló csapatokkal a Drinát biztosítsa.

December 9-én, amikor az Aranjjelovac és Gr. Milanovaci csata is véget ért, balkáni haderőnk kettészakadt. A 6. hadsereg roncsai, alig 16—18.000 ember, Šabác felé vonultak vissza, míg az 5. hadsereg kb. 40.000 emberével Belgrádnál foglalt állást és ott várta be az ellenség előrelátható nagy támadását.

Alig egy hét leforgása alatt milyen változás! A szerepek kicserélődtek, a sors mintha hirtelen az ellenséget akarta volna kegyébe fogadni. November vége felé a szerb hadsereg válsága a legmagasabb fokon állott s balkáni haderőnk egy erősebb lökése talán a végleges összeomlását idézi elő. December elején pedig anyagilag, de úgy látszik erkölcsileg is fel-frissülve magához ragadja a kezdeményezést és néhány nap alatt kivívja a döntő sikert is!

Potiorek a hadsereg főparancsnokságának a beállott új helyzetről kivonatban a következőket jelenti:

„A 6. hadsereg, pihenés céljából, Šabác környékére megy vissza; az új felszerelés (retablirozás) kb. 3 hetet fog igénybe venni.

„Az 5. hadsereg hídfőszerű állásban, Belgrádtól délre marad.“

„Szándékom az, hogy a balkáni haderővel, megfelelő pihenés után, a támadó hadműveleteket ismét megindítom!“

Ebből kitűnik, hogy Potiorek még nem jött annak tudatára, hogy a Szerbia elleni háború máris kudarcra végződött. Ismét megállapíthatjuk, hogy *Potiorek személyes és hadvezérei elzárkózottságában nem kereste az érintkezést az arcvonallal és így a csapatok igazi teljesítőképességét nemcsak, hogy nem ismerte, hanem ebben a tekintetben valószínűleg állandó balhitben élt.*

11. Balkáni haderőnk visszavonulása a Száva mögé.

December 10-én a 6. hadsereg, az ellenségtől alig üldözve, elfoglalta a Tamnara mögött kijelölt állást, de a csapatok állapota minden komolyabb ellenállást kizárt, úgyhogy a főparancsnok a további visszavonulást rendelte el Sabác felé. Aznap azonban Potiorek már foglalkozhatott azzal a gondolattal is, hogy csapatait a Száva mögé vonja vissza, mert egy ugyanakkor kiadott intézkedésben felhatalmazta Appel gy. tábornokot, a XV. hadtest parancsnokát, hogy átkelhet a tulsó partra, ha erősebb ellenség támadná meg.

December 11-én a főparancsnok, a beérkezett jelentések alapján, arról győződik meg, hogy a 6. hadsereg csak a Száva tulsó partján pihenhet nyugodtan; a csapatok lesüllyedt harcértéke is ellene szólt annak, hogy őket még egy ellenséges támadásnak kitegye. Ennélfogva elhatározta, hogy az egész 6. hadsereggel a Száva északi partjára kel át.

A december 12-én már reggel kiadott intézkedés szerint, az átkelést a XVI. hadtest kezdi, míg a XV. hadtest úgy az előbbinek a visszavonulását, mint a sebesültek és a hadianyag visszaszállítását biztosítja.

December 13-án az átkelés az ellenség különösebb zavaró hatása nélkül bevégeződött; a szerbek részéről csak járőrök jelentek meg a Száva déli partján.

Az átkelt csapatok a Szerémségben laktáborokban helyezkednek el, a 6. hadseregpáncsnokság, valamint balkáni haderőnk főparancsnoksága is átteszti székhelyét Kovi-ljácáról Péterváradra.

Akkor mindjárt, de később is, fel-felmerült az a két-ség: hogy nem volt-e nagyon elhamarkodott a Száva mögé történt visszavonulásunk? Nem kellett volna-e legalább Sabácot, mint hídfőt megtartanunk? *Véleményünk szerint Potiorek mélyreható és nagyjelentőségű elhatározása helyes volt.* A csapatok erkölcsi állapota és anyagi helyzete sürgősen követelte az ellenségtől távoleső biztos pihenőt. A sabáci hídfő harcászati és hadászati értéke korántse állott arányban azzal a veszedelemmel, hogy a magukra hagyott és teljesen kimerült csapatok, a hídfő műszaki megerősítése hiányában, az újabb szerb támadás áldozatául esnek.

Az 5. hadsereg időközben (december 9. és 10-én) még akadálytalanul folytatta a visszavonulást, illetve berendezkedését a kijelölt állásban. December 11-én azonban az ellenség az 5. hadsereg arcvonala előtt már majdnem mindenütt támadásba fogott, melyet a következő nap növekedő heves-séggel folytatott. E két nap veszteségteljes harca az 5. had-sereg parancsnokát arra az elhatározásra készítette, hogy

visszavonul a balkáni haderő főparancsnoksága által már annak idején kijelölt, úgynevezett „külső belgrádi hídfő-höz, melynek kulcspontja az Avalahegy (Δ 365) volt.

December 13-án délelőtt az 5. hadsereg csapatai végrehajtották a visszavonulást és a fentemlített vonalban való berendezkedéshez fogtak. Azonban a délutáni órákban egy meglepetésszerű erős ellenséges támadás olyan harcászati válságot idézett elő a középben, hogy a hadseregparancsnokság, mivel már semmiféle tartaléka se volt, az újabb visszavonulást rendelte el a Belgráddhoz közelebb fekvő tulajdonképeni hídfőbe.

*

A tescheni hadseregfőparancsnokságtól időközben a következő távirati utasítás érkezett balkáni haderőnk főparancsnokságához:

„...el kell kerülni, hogy a monarchia déli harctere védtelenül maradjon; ennélfogva az 5. hadsereget semmiesetre sem szabad kudarc elé állítani!“

Potiorek december 13-án közli ezt a táviratot az 5. hadsereg parancsnokságával és mint saját felfogását, hozzáfűzi, hogyha az 5. hadsereg parancsnokának az a meggyőződése, hogy Belgrádot megtartani nem lehet, úgy ő, Potiorek, ezt az elhatározást jóváhagyja, de legalább a hadsereg átkelését szeretné biztosítva látni. Erre azonnali feleletet kér. Frank Liborius gyalogsági tábornok, az 5. hadsereg parancsnoka, feleletképen röviden csak azt sürgönyözi, hogy felelősséget egy irányban sem vállalhat; megokolás következik.

Ez utóbbiban Frank most végre teljesen leplezetlenül tárja fel főparancsnokának a csapatok szomorú állapotát; sajnos, eddig ezt nem tette meg!⁶ Jelentésében körülbelül a következőket mondja:

„Mostani helyzetemben se én, se más valaki kezességet nem vállalhat azért, hogy Belgrádot esetleg túlerők ellen, megtudja-e tartani.

A csapatok a hétheti menetek, harcok, nélkülözések és fáradalmak következtében teljesen kimerültek, állományuk megesappant. A hadsereg puskás állománya kereken 40.000 fő.

A Krausz-féle kombinált hadtest érintetlen,⁷ de azért szintén pihenésre szorul; a VIII. hadtest egyelőre minden ellenállásra képtelen, a XIII. hadtest pedig teljesen kimerült. Kevés a lővszer. A hídfő alig van kiépítve, ezt a munkát harc közben kellene végrehajtani.

⁶ Ha Frank, mint Potiorek után a legidősebb alparancsnok egy hónappal előbb tesz ilyen jelentést és nem hagyja magát elriasztani Potiorek rideg és nem könnyen megközelíthető lénye által, úgy a hadjárat sorsa más fordulatot vesz!

⁷ Felerészben magyar csapatokból állott!

Ilyen körülmények között nem kezeskedem, hogy Belgrádot tartósan megvédhessem. Éppoly kevésbé ígérhetem, ismerve a helyi viszonyokat, hogy Belgrád kiürítése után hadseregemet akadálytalanul tudom-e a Száva túlsó partjára átvinni. De akár Belgrád védelmére, akár annak kiürítésére kapok parancsot, igyekezni fogok feladatombnak megfelelni.“

Ez a jelentés megadja a feleletet arra a még mindig felbukkanó és nagyon is érthető kérdésre, hogy nem lehetett volna-e akkor legalább Belgrádot megtartani?

Az 5. hadsereg parancsnokának fent idézett jelentése azonban, egy autóbaleset folytán, csak elkésve jutott a főparancsnoksághoz. Időközben Potiorek a következő napra, azaz december 14-ére, a hadtestparancsnokokat és azok vezérkari főnökeit — az 5. hadsereg parancsnokát és annak vezérkari főnökét azonban nem?! — tanácskozáshoz rendelte, délelőtt 10 órára, a zimonyi pályaudvarhoz.

Bárkitől eredt is, mindenesetre nagyon helyes lépés volt, hogy Potiorek végre-valahára közvetlenül akart érintkezni a harcoló csapatok vezetőivel; csakhogy most már alaposan elkészt vele. Ha előbb teszi, bizonyára sokat elkerülhetett volna a bekövetkezett eseményekből. Szinte végzetszerűnek mondható, hogy mostani kísérlete, az arcvonalon beállott események miatt, dugába dűlt.

Ugyanis december 14-én már a reggeli órákban, a hadtestparancsnokok saját elhatározásukból megjelentek Belgrádban az 5. hadseregparancsnokságnál, megbeszélés és tájékoztatás céljából. A helyzetet mindannyian igen pesszimisztikusan ítélték meg, úgyhogy a hadseregparancsnok már délelőtt eltökélte Belgrád kiürítését.⁸

Mikor a délelőtti folyamán az ezzel megbízott parancsörtsiszt jelentette, hogy autóbaleset miatt a jelentést még nem tudta kézbesíteni, az 5. hadseregparancsnokság annak fogalmazványát egy vezérkari tiszttel azonnal Zimonyba küldte, ki azt Potioreknek 11 óra 15 perckor átadta. Potiorek erre telefonon beszélt Frank gyalogsági tábornokkal és azután elrendelte Belgrád kiürítését és a visszavonulást.

Az 5. hadsereg parancsnoksága december 14-én délben kiadta a már előkészített visszavonulási parancsot. Mindamellet, hogy az ellenség éppen aznap ismét hevesen támadott, csapataink hősiesség ellenállása, sőt egyes helyeken bátor és erélyes ellentámadása, az ellenséget annyira visszaszóritotta, sőt megbénította, hogy az éj folyamán végrehajtott visszavonulás, illetve átkelés a Száván, minden ellenséges zavaró beavatkozás nélkül volt végrehajtható.

⁸ Ezt lehet Krausz „Ursachen des Zusammenbruches“ című művéből is kivenni.

December 15-én reggel az 5. hadsereg zöme a Száva északi partján állott.

Monitorjaink a délelőtt folyamán a most már Belgrád körül felbukkanó gyalogság és tüzérség ellen, önfeláldozóan védték hátvédünk visszavonulását és a hidak lebontását, illetve megszakítását.⁹

Hogy a visszavonulás aránylag olyan símán sikerült, részben azzal magyarázható, hogy az állandó támadásokban a szerbek is kimerültek és talán azzal is, hogy fővárosukat az ágyútűz romboló hatásától meg akarták kímélni.

A következő napokban a főparancsnok intézkedései szerint, melyek főleg arra irányultak, hogy a csapatok pihenésükhöz minél jobb és kényelmesebb laktáborba jussanak, az 5. és 6. hadsereg nagyjában a Szerémségben és a Bácskában helyezkedett el, a Duna- és a Száva-vonal megfelelő biztosítása mellett.

A főparancsnok azonkívül mindenképen arra igyekezett, hogy a rettenetes módon megviselt csapatokat testben és lélekben feltréssítse és megerősítse, ezt a főrekvését azonban megnehezítette egy váratlanul fellépett új ellenség, a kolera.

Potioreknek az a szándéka, hogy a Szerbia elleni támadó hadműveleteket minél előbb ismét megkezdi — hiú ábrándnak bizonyult. Nemcsak a felsőbb helyek, hanem ami sokkal rosszabb, a csapat bizalma is teljesen megrendült. Hónapokig tartó páratlan nehéz harcok és nélkülözések után, mikor már az ellenséges ország szívében állottak, a győzelem pálmája váratlanul, a mindig kissé lenézett ellenség kezébe hullott, mert a hadvezér — a túlfeszített húr meséje szerint — követelményeivel a csapat teljesítőképességét a lehetőség határain túl akarta fokozni, ami végül a teljes testi és lelki összeomlást idézte elő!

Kitűnő hangszert adtak Potiorek kezébe, melyen azonban ő nem tudott játszani!

Balkáni haderőnk összeomlása, mely úgy a külföldet, mint a hátszöveget szerfölött felizgatta, jogosan megtorlást követelt, úgy a presztizsünkön esett esorba, mint a látszólag oktan nagy áldozatok miatt, melyek összesen több mint 150.000 (hadifoglyokkal és betegekkel együtt több mint 250.000) főt tettek ki. Ennek folyamányaként Potiorek tábor-szernagyot és Frank gyalogsági tábornokot állásuktól felmentették, és az összes balkáni haderők parancsnokságával Jenő főherceget bízták meg.

*

⁹ Egy utóvéd csoport Pancsovánál kelt át.

Ha Szerbia elleni hadjáratunk, mely oly nagyszerű lendülettel és oly sok szép reménnyel indult meg, visszavonulással és a már meghódított területek kiürítésével végződött is, a sok véráldozat, a sok nélkülözés és fáradtság nem volt hiabavaló. Az ellenséges hadsereget ez a hadjárat annyira elgyengítette, hogy közel egy évig minden hadműveletre alkalmatlannak bizonyult. Egy évig a monarchia déli határait veszély nem fenyegette.

*

Forrásművek:

Condrad: Életemből, I—IV. kötet.

Stegemann: Geschichte des Krieges.

Schwartz: Geschichte des Krieges, V. kötet.

Moser: Ernsthafte Plaudereien über den Weltkrieg.

Hierl: Der Weltkrieg in Umrissen.

Czékus: A világháború története.

Mayern: Der Feldzug in Serbien 1914. (Tanulmány eredeti hadműveleti iratok alapján.)

Eredeti okmányok (hadműveleti iratok).

„*Ratnik*“ című szerb katonai folyóirat idevágó cikkei.

A cikkíró naplója.

I. FÜGGELÉK.

A balkán hadszíntérre szánt haderők összeállítása és számereje.

I.

Tisztán „*Balkán-háború*“ esetén:

6. hadsereg:

XV. hadtest,
 XVI. „
 40. honvédhadosztály,
 109. népfelkelő dandár,
 várőrségek és menetalakulatok,
 (esetleg még a 9. hadosztály a VIII. hadtest kötelékéből).

5. hadsereg:

VIII. hadtest,
 XIII. „
 11. hegyi dandár,
 104. népfelkelő dandár,
 menetalakulatok.

2. hadsereg:

IV. hadtest,
 IX. „
 20. és 23. honvédhadosztály,
 10. lovashadosztály,
 14. gyalogdandár,
 36. népfelkelő dandár,
 várőrségek és menetalakulatok,
 VII. hadtest (vagy önállóan a Bánátban, vagy a 2. had-
 sereg kötelékében),
 1. lovashadosztály,
 11.
 107. és 102. „népfelkelő dandár,
 menetalakulatok,

összesen 412.000 fegyver,

a még esetleg tervbevevett III. hadtesttel 472.000 fegyver.

II.

„Orosz háború“ esetén „*minimális*“ erők:

6. hadsereg:

XV. hadtest

XVI.

109. népfelkelő dandár,
várőrségek és menetalakulatok.

5. hadsereg:

hjelinai körlet:

XIII. hadtest,

11. hegyi dandár,

104. népfelkelő dandár,
menetalakulatok,

szerémségi körlet:

7. hadosztály,

20. honvédhadosztály,

36. népfelkelő dandár,
várőrségek és menetalakulatok.

bánáti körlet:

107. népfelkelő dandár,
két vadászszázlólaj

összesen 190.000 fegyver.

III.

1914 augusztus elején tényleg felvonult:

6. hadsereg:

XV. hadtest (1., 48. hadosztály),

XVI. hadtest (18., 47. hadosztály),

40. honvédhadosztály,

109. népfelkelő dandár,
várőrségek és menetalakulatok.

5. hadsereg:

VIII. hadtest (9. hadosztály, 21. Landwehrhadosztály).

XIII. hadtest (36. hadoszt., 42. honvédhadoszt., $\frac{1}{2}$ 7. hadoszt., 13. gyalogdandár),

11. hegyi dandár,

104. népfelkelő dandár,
menetalakulatok.

2. hadsereg:

- IV. hadtest (31., 32. hadosztály),
- IX. hadtest (29. hadosztály),
- 7. hadosztály (14. dandár és a hadosztályparancsnokság),
- 10. lovashadosztály,
- VII. hadtest (17., 34. hadosztály),
- 107. népfelkelő dandár

összesen 325.000,

a 2. *hadsereg* elszállítása után maradt vissza
mindössze 220.000 fegyver.

Megjegyzések:

1. Az I. alatt kimutatott, de III. alatt nem szereplő alakulatok közvetlen az orosz harctérre kerültek.

2. A 7. és a 29. hadosztály, továbbá a 107. népfelkelő dandár a 2. hadsereg elszállítása után is a Balkán-harctéren maradt.

II. FÜGGELÉK.**Balkán-haderőnk hadrendje a felvonulás után 1914 aug. 12-én.**

Az osztrák-magyar összes haderők főparancsnoka: Frigyes főherceg gyalogsági tábornok.

A vezérkar főnöke: Conrad Ferenc gyalogsági tábornok.

Balkáni haderők főparancsnoka: Potiorek Oszkár tábornok.

Vezérkari főnök: Bölts Ede tábornok.

2. hadsereg

augusztus 18-án az északi harctérre indul.

Böhm-Ermolli lovassági tábornok,
Mecenseffi tábornok.

IV. hadtest: Tersztyánszky lov. táb.

Dáni Béla ezr.

31. ho.: József főherceg altáb.

61. ddár: Le Beau táb.

62. ddár: Dáni Balázs táb.

- VII. hadtest:* Meixner Ottó gy. táb.
Schilhawszky ezr.
32. ho.: Fail-Griesler altáb.
63. ddár: Podhoránszky táb.
64. ddár: Mallász táb.
17. ho.: Henriquez altáb.
33. ddár: Barbini táb.
34. ddár: Resch táb.
34. ho.: Krautwald altáb.
67. ddár: Lauingen táb.
68. ddár: Rösler táb.
107. népf. ddár: Breit táb.

- IX. hadtest:* Hortstein gy. táb.
Martinek ezr.
29. ho.: gróf Zedtvitz altáb.
57. ddár: Schön táb.
58. ddár: Poleschensky táb.
7. ho.: báró Lütgendorff altáb.
14. ddár: Baumgartner ezr.
23. honv. ho.: Daempff altáb.
45. hddár: Seide táb.
46. hddár: Festl táb.

135 zlj, 43 lov. szed, 56 üteg.

5. hadsereg.

lovag Frank Liborius gyalogsági tábornok,
Csicseric tábornok.

- VIII. hadtest:* báró Gieszl lov. táb.
Sündermann ezr.
9. ho.: Scheuchenstuel altáb.
17. ddár: Daniel táb.
18. ddár: Meyrhofer táb.
21. Ldw. ho.: Przeborsky altáb.
41. honv. ddár: Panesch táb.
42. honv. ddár: Podhajsky táb.

- XIII. hadtest:* báró Rhemen gy. táb.
Zeidler ezr.
36. ho.: Czibulka altáb.
71. ddár: gróf Salis táborn.
72. ddár: Luxardo táborn.
42. honv. ho.: Sarkotić altáb.
83. honv. ddár: Istvanovic táb.

84. honv. ddár: Kolak táb.
 13. gy. ddár: Stracker táb.
 11. hegyi ddár: Lawrowsky táb.
 104. népf. ddár: Bekič táb.

80. zlj, 14 lov. szd, 39 üteg.

6. hadsereg.

Potiorek tábornok.

Böltz tábornok.

XV. *hadtest*: Appel gy. táb.
 Mihaljevic ezr.

1. ho.: Bogat altáb.
 7. hegyi ddár: Sertic táb.
 9. hegyi ddár: Hrozny táb.
 48. ho.: Eisler altáb.
 10. hegyi ddár: Schmarda ezr.
 12. hegyi ddár: Kalszer ezr.

XVI. *hadtest*: Wurm gy. táb.
 Loefen ezr.

2. hegyi ddár: Mouča ezr.
 1. hegyi ddár: Novak ezr.
 13. hegyi ddár: gróf Berchtold ezr.
 18. ho.: Trollmann altáb.
 8. hegyi ddár: Andrian táborn.
 6. hegyi ddár: Goiginger H. táborn.
 4. hegyi ddár: Konopitzky ezr.
 5. hegyi ddár: Nöhring ezr.
 3. hegyi ddár: Pongrátz táborn.
 47. ho.: Novák alt.
 14. h. ddár: Verklján ezr.
 40. honv. ho.: Braun alt.
 79. honv. ddár: Tabajdi táb.
 80. honv. ddár: Haber táb.
 109. népf. ddár: Czeiszberger táb.
 várórségek (összesen 20 zlj).

94 zlj, 5½ lov. szd, 53 üteg.

A Balkán-harctéren felvonult összesen:

309 zászlóalj, 62½ lovasszázad, 148 üteg

A 2. hadsereg zömének elszállítása után maradt

mindössze: 217 zászlóalj, 29½ lovasszázad, 107 üteg.

III. FÜGGELÉK.

*A szerb hadsereg hadrendje augusztus közepén.
(Későbbi adatok alapján.)*

Főparancsnok: Sándor trónörökö }
Vezérkar főnöke: Putnik vajda } Kragujevac

1. *hadsereg*: Rača (Kragujevactól északra).
parancsnok: Petar Bojović táb. (később Mišić).

Duna-hadosztály II.
Timok-hadosztály I.
Timok-hadosztály II.
Morava-hadosztály II.
lovashadosztály

előretolva: 1 ezred Požarevacnál
összesen kb. 60 zlj.

2. *hadsereg*: Arangjelovac.
parancsnok: Zivanović tábornok.
Duna-hadosztály I.
Morava-hadosztály I.
kombinált hadosztály (4 számfeletti ezred)
Šumadija-hadosztály I.

előretolva kb. 1 hadosztály Belgrádnál
összesen kb. 64 zlj.

3. *hadsereg*: Valjevo.
parancsnok: Jurišić-Sturm táb.
Drina-hadosztály I.
Drina-hadosztály II.
Különítmények:
Obrenovac, 6 zlj és tüzérség
Šabac, 9 zlj és tüzérség
Loznica, 6 zlj és tüzérség
összesen kb. 55 zlj.

Užicei hadsereg:

parancsnok: Bozanović táb.
Šumadija-hadosztály II.
Užice-i dandár
Lim-i dandár
összesen kb. 30 zlj.

mindössze: 213 zlj, 50 lovasszázad, 115 üteg (! szerb adatok alapján)

összesen: 180—200 ezer fegyver.

Montenegrói hadsereg:

A szerb főparancsnokság alá lett helyezve; Cetinjében a főhadiszálláson egy szerb katonai misszió működött.

Főerők: kb. 18—20.000 fő Vukotić tbk. alatt, Hercegovina határán.

Plevlje-i csoport: 8—10.000 fő a szerbek Užicie-i csoportjával együtt működik.

Lovćen-i csoport: 7—8.000 fő Cattaro környékén.

Összesen kb. 35—40.000 fegyver.

A szerb és montenegrói hadseregnek így mindössze **220—240.000** fegyvere volt, tehát velünk szemben fölényben volt.

vitéz Németh Lajos.